

КРУИАнын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жана К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин тең уюштуруучулугу алдында түзүлгөн филология илимдери боюнча докторлук (кандидаттык) диссертацияларды коргоо боюнча түзүлгөн Д.10.23.667 ведомстволор аралык диссертациялык кеңешине Кидиралиева Нургуль Мэлисовнанын “Отражение национальной картины мира в произведениях Чингиза Айтматова посредством билингвизма” деген темадагы диссертациясы 10.01.01-кыргыз адабияты адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине

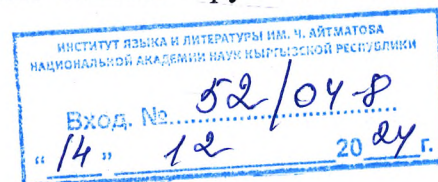
оппоненттик пикир

Дүйнөлүк адабиятта кеңири белгилүү жазуучубуз Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгына көптөгөн макалалар, илимий китептер жана диссертациялар жазылган. Жазуучунун чыгармачылыгы тууралуу канчалык көп жазылган сайын улам бир жаңы кылым, улам бир жаңы темасы ачылып келет. Ошондой изилдөөлөрдүн бири Кидиралиева Нургульдун “Отражение национальной картины мира в произведениях Чингиза Айтматова посредством билингвизма” деп аталган кандидаттык диссертациясы болуп эсептелет.

Диссертанттын изилдөөчүлүк эмгеги киришүүдөн, үч главадан, корутундудан жана пайдаланган адабияттардын тизмесинен турат. Илимий иштин биринчи главасы “Билингвизм коомдук кубулуш катары” деп аталып, ал үч параграфтан турат. Бул главада билингвизмдин коомдук жана адабий кубулуш катары тарыхый-маданий жактан абалын, көркөм чыгарманын текстиндеги билингвизм маселелерин жана кыргыз элинин, адабиятынын тарыхындагы билингвизм же кош тилдүү проблемаларын кеңири талдоодон өткөргөн.

“Ч.Айтматовдун чыгармаларындагы дүйнөнүн дүйнөлүк улуттук сүрөтүн изилдөөнүн ыкмалары жана жоболору” деген экинчи главасында жазуучунун “Гезитчи Дзюйю” деген алгачкы аңгемеси орус тилинде, ал эми “Ак жаан” аңгемесинен баштап, кыргыз тилинде жазгандыгын туура байкаган. Ушундан тартып, жазуучу эки тилде жазгандыгына, кыргыз-орус жазуучуларын которгондугуна көңүл бурат.

Ал эми Ч Айтматовдун “Бетме-бет”, “Жамийла”, “Ботогоз булак”, “Кызыл жоолук жалжалым”, “Саманчынын жолу” кыргыз тилинде жазылгандыгын, “Жаныбарым, Гулсары” повестинен баштап орус тилинде

жазылгандыгын белгилеп, “билингвизм-жазуучунун чыгармачылыгында лингвистикалык процесс гана эмес, ошону менен бирге, ал- философиялык аң-сезим жана эстетикалык кубулуш” экендигин чыгармаларынан үзүндү жана илимий фактыларды мисал келтирүү менен ачып берүүгө аракеттенген. К.Асаналиев, А.Акматалиев, Л.Үкүбаева өндүү белгилүү айтматов таануучулардын эмгектерине таянуу аркылуу өз оюн айтууга жетишкен.

Диссертациялык иштин жогорудагы эки главасында билингвизм маселелеринин теориялык жагдайлары каралып, Ч. Айтматов билингвист жазуучу катары дүйнөнүн улуттук көркөм картинасын жогорку деңгээлде түзгөндүгүн ачып берүүгө аракеттенген.

Диссертациялык иштин үчүнчү главасы “Ч. Айтматовдун чыгармаларында дүйнөнүн улуттук картинасын түзүү поэтикасы” деп аталат. Бул глава да үч параграфка бөлүнгөн. Мында негизинен жазуучунун повесттери менен романдарындагы дүйнөнүн улуттук картинасы өзгөрмөлүү касиетке эгедер экендигине басым жасап, анын негизги себеби, социалисттик идеологияга байланыштуу болгондугун айтууга жетишет. Бул диссертанттын ийгилиги десек туура болчудай.

Бул маселени далилдеш үчүн диссертант “Жамийла” повестиндеги айылдын сүрөттөлүшү, Садыктын каты, Даниярдын обону улуттук картинанын көрүнүшү экендигин жана “Кызыл жоолук жалжалым”, “Биринчи мугалим” повесттеринде бул салт андан ары өөрчүгөндүгүн мисалдар жана илимий тыянактар менен өз оюн билдирген.

Ч. Айтматовдун билингвист жазуучу катары өзгөчөлүктөрүнүн биринин ар бир чыгармасындагы бир сөздү же түшүнүктү ар башка мааниде колдонгондугун изилдөөдөгү өз ишинде туура көрсөткөн. Ошону менен бирге, диссертант жазуучунун улуттук картинаны сүрөттөөдөгү негизги өзгөчөлүгү катары кыргыз сөздөрүн, сан тизмектерин, фразеологизмдерди тандоодо өтө так жана сарамжалдуу пайдалангандыгын мисалдар менен алып берүүгө умтулган.

Кидиралиева Нургульдүн темага тикелей байланышы бар адабияттарды пайдалангандыгы чаржайыт ойлордон оолак болуп, өзүнүн изилдөө объектисине көңүл койгондугун түшүндүрөт. Ал изилденчү маселе боюнча өзүнө чейин жарык көргөн эмгектердин дээрлик баарын ылайыгы менен колдонуп, аларды сынчыл көз менен карайт. Ошондуктан диссертанттын илимий адабияттардагы маалыматтарга анализ жүргүзүүсү өз деңгээлинде жазылгандыгын белгилөөгө болот.

Жогоруда айтылгандардын негизинде изденүүчү тарабынан жүргүзүлгөн илимий изилдөө иши актуалдуу жана бүгүнкү күндөгү улуттук

адабият таануу, анын ичинде айтматов таануу боюнча пайдалуу эмгек деп корутунду чыгарса болот.

Автореферат толугу менен диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максаты менен милдеттерине дал келет.

Негизинен иш өз максатына жетти деп ойлойм. Ошондой болсо да, мында айрым бир эске алчу жагдайлар, өз ордунда турбаган сөздөр, сноскадан кеткен каталар, чыгармадан узагыраак берилген үзүндүлөр, пайдаланган адабияттарда басмасы көрсөтүлбөй калган учурлар кездешет.

Жогорудагы айрым кемчиликтерине карабастан, Кидиралиева Нургуль Мэлисовнанын 10.01.01-кыргыз адабиты боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган “Отражение национальной картины мира в произведениях Чингиза Айтматова посредством билингвизма” деп аталган диссертациясын филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу деп эсептейм.

Назир Сыдыков,
филология илимдеринин
кандидаты, доцент.
11-декабрь, 2024-жыл.

Кол менен берилген маскөөкмайли:
КБ Билим берүү жана илим министрлиги Н. Т. Курманалиев